

Tänavuse juubelite-aasta säras ki-pub märkamatult kaduma vahest tähtsaim sündmus Võru-koollinna ajaloos — 70 aastat Eesti Gümnaasiumi sünnist.

Meie emakeelsel keskharidusel on dramaatiline eellugu. 1914. aastal töötas Võrus 7 mitmesugust algkooli ja 2 keskkooli — tütarlaste gümnaasium ja saksa seltsi poisslaste progümnaasium. Õpetöö, peale emakeele ja usuõpetuse, toimus eranditult vene või saksa keeles. Puhkenud maailmasõda tõi vaikse koolilinna ellu suuri muutusi. Kõigepealt suleti saksa pro-

70 AASTAT EESTI GÜMNAASIUMI SÜNNIST

gümnaasium, lakkas olemast Rahvahariduse Seltsi algkool. Järgmisel aastal evakueeriti Võrru sõjapõgenikud Läti aladelt ja koos nendega ka Polangeni gümnaasium. (Tõukord 2000 elanikuga baltisaksa provintsi linn ja sadam, asus tsaaririigi piiril, siirdus 1921. aastal Lätile Leedule

Palanga nime all.) Kooli astus hulgaliselt ka Võrumaa noorust. 1916. aastal kolis sõja jalust Võrru veel Riia Aleksandrigümnaasium, kus hakkasid õppima läti sõjapõgenikud.

Tuli varajane vabaduskevad 1917 oma veretu ja rõõm-

sa revolutsiooniga. (Veri voolas muidugi samal ajal juba Daugavani jõudnud hiigelpikal ilmasõja-rindel.) Tookordne koolipoiss G. Matzen meenutab: «Ei saanud arugi, kuidas voolas poliitika kooli; tih-tigi lämmatas see õpingud ja otsese koolitöö. Kui asutati Õppiva Noorsoo Liit, siis oli sellega asutatud ka «Isamaalik Klubi». Revolutsiooniliselt isamaalik vaim, mis valitses Liidus, äärmiselt tugev tööind ja vaimustus kõigest sellest, mis Eesti tollal saavutas autonoomiaga — kõik see haaras, kiskus vägisi edasi, kaugemale...»

(Järg 5. lk.)

(Algus 3. lk.)

Eesti autonoomia tõi kaasa ka emakeelse kooli. Kuidas teostada seda näiteks Võrus, kus enamik õpilasi-õpetajaid olid muulased? Sünnimused aga arenesid... ja sedapuhku Eesti huvide suunas. 21. aug. vallutasid sakslased Riia ning Võrru evakueeritud koolid viidi Sise-Venemaale. Jäid eesti õpilased ja osa õpetajaid. Eesti seltskond organiseeris nende baasil 4klassilise (+ 1 ettevalmistusklass) emakeelse keskkooli. Kooli astus 306 õpilast. Siin leidis tööd ka osa Riist tulnud õpetajaid eesotsas V. Budhovskiga (abiellus Pindi vallast pärit haritud neiu Anette Lankiga). Loomulikult pidid sellised õppejõud esialgu tunde andma vene või saksa keeles. Kuid õpetajaskonna enamus kujunes eestlastest: direktoriks sai Võru pastor A. Sommer, eesti keele õpetajaks preester Nikolai Päts (suur-mehe vend), loodusteaduste õpetajaks Jüri Keerd Rāpinast, võimlemisõpetajaks kangela-se oreooliga staabikapten Friedrich Vreeman — Nõnova küla mees, Võrru jõudnud pärast õnnetut Muhu lahingut üle tormise väina ujudes, päästmaks end sakslastele vangilangemisest. Loomulikult kujunes juba kooli seinte vahel õhkkond, mis oma värskuse ja erutavusega tekitas krambi nii tunastes kui tänastes haridusapostlites. «Meie ei saa kasvata

70 AASTAT EESTI GÜMNAASIUMI SÜNNIST

lapsi nagu metsagi — meie saame aga luua neile kasvutingimusi,» rõhutas üks õpetaja, esseer A. Audova.

Õppeaasta 1917/18 kujunes tormiliseks. Talvel jõuavad

Võrru Petrogradi Oktoobri-plahvatuse äärelained, juba verevärvilised, iseseisvuse sünni 24. veebruarit kuulutavate kirikukellade helin matub «Kandle» tagant kost-

JÕULURÕÖMU IGASSE PERESSE! Olgu õnnerikas see päev noorele ja vanale, isale ja emale, taadile ja memmele! Olgu rahu ja armastust igas peres!

Jõuluõine tähesära on inspireerinud Marie Underi järgnevad luuleread:

**Aralt ohkan nagu mõistukeeli,
uskumata, et see täide läeks;
Kas me kunagi veel oma meeli
saame tarvitada rõõmu hääks?**

Nii mõnegi kiuste on rõõmsamad ajad kätte jõudmas. Oleme kõik sellele kaasa aidanud. Olgem ka edaspidi sama üksmeelsed kui tänasel jõululoomisel Võrumaal.

ELMAR TIIT

vasse püssitule-praginasse: omakaitse ja Punakaart löövad lahingut... ja samal tunnil marsib linna kolmas jõud, Wilhelm II Saksa sõjavägi.

Äsjane vabadusjoove asendub «mina käsen»-režiimiga. Võru ilnanõukogu luuakse ümber — 12 sakslast ja 11 eestlast. Haridus allub otseselt kreishauptman parun Engelhardtile. Võrru asutatakse saksa lütseum. Kuigi sakslaste ees lõimitsejaid pole vähem kui äsja vene vägevuse kummardajaid, jätkab rahvas vastupanu. Saksamaaga liitumise plaan nurjatakse 12. märtsil Riias Vana-Antsla vallavanema Peeter Koemetsa julge protestiga, prints Leopoldi «südamlik vastuvõtt» Võrus nurjatakse keskkooli-õpilaste poolt N. Pätsi juhtimisel (kes seejärel küll ka õpetajakoha kaotab).

Eestlus asub Võrus koguni pealetungile — 1918. a. sügisel asutatakse Eesti Gümnaasium. Tuleb juurde uusi kõrgetasemelisi õpetajaid: Joh. Koemets (ajalugu ja ladina keel), Jakob Teder (eesti keel ja kirjandus), Karl Kisand (maateadus), Jaan Vahtra (joonistus)... Kui eelviimane on Eesti kuldsoo K. Asti tädipoeg, siis viimane on ise kuldsoo ja kuulus maalikunstnik. Tema kunstnikukreodo ja õpetusmeetod ühtusid täielikult Võru koolis valitseva moodsa vaimuga. J. Vahtra jäi iga tööga rahule — ainult «aitas» pisut oma pliatsiga. Kuid — raskeks

kujunes küll edasimineku — koolidesse, kus valitses akadeemistlik arusaam. (Tollase koolitüdrukute ja hilisema uuenduskooli viljaka õpetaja pr. Voimanni mälestused.)

Tütarlaste gümnaasiumi ei tahtnud saksa võimud kuidagi lubada. Aga juba oli nende vägevus murdumas — tänu Läänerinde kokkuvõttelemisele ja Saksa revolutsioonile, Eesti Ajutine Valitsus tuleb põranda alt välja 11. novembril — nii on meie maal taas kaksikvõim. Võrus kuulub ülemvõim vaid sakslastele. Eestlased hakkavad oma jõudu koguma Kaitse-liidu näol, mille pealikuks saab Fr. Vreeman. Juba sellepärast on pooled liikmed koolipoissid. Vabadussõja esimese lahingu lõunarindel, 5. det. Nõnova juures löid Võru nokatsmütsis gümnaasistid ja 3. polgu ohvitserid Fr. Vreemani juhtimisel. Aeg oli kõikenõudev, legendaarne.

«Nii nad sööstsid, algajad, nokatsmütsin, kõrvad kinni seot rätiga. Läksid enesesalgajad, püssiga, revolvriga, läksid — paljaste kätega alla Narva ja Võru enese eest. Võõras oli sapine, mõru.»

Nõnda meenutab aega Juhan Sütiste, üks nokatsmütsis enesesalgajaist.

VALDUR RAUDVASSAR